

İtalyan Polisiyesinde Belleğin İzdüşümleri: Andrea Camilleri ve Komiser Salvo Montalbano Serisi

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ DENİZ DİLŞAD KARAIL NAZLICAN*

Öz

Çalışmanın amacı Güney İtalya'nın en başta gelen polisiye roman yazarı Andrea Camilleri'nin ülkemizde 2019 yılı itibariyle kronolojik olarak çevirileri yapılan Montalbano serisinin "La forma dell'acqua" (Suyun Şekli, 2021), "Il cane di terracotta" (Terrakotta Köpek, 2021) ve "Il ladro di merendine" (Yemek Hırsızı, 2022) romanlarında bellek kavramının nasıl temsil edildiğini incelemektir. Çalışmada çoğunlukla yerel olarak tanımlanan İtalyan polisiye türünden Camilleri'nin tercih edilmesinin sebebi İtalya'nın üvey evladı konumunda bırakılan Sicilya'nın toplumsal, tarihsel ve politik unsurlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında kurgusal anlatılarına aktarmış olmasından kaynaklanır. İtalya'nın kuzey-güney çekişmesinin 19. yüzyıldan bu yana sürdüğü düşünüldüğünde Sicilya Adası'nın yakın dönem tarihini, sosyolojik yapısını, kültürünü, dil özelliklerini yarattığı kendine has polisiye anlatı biçimiyle aktarması onu bir bellek aktarıcısına dönüştürür. İtalyan tarihinden bağımsız olarak Sicilya'nın yerel tarihinden, politika-mafya-kilise üçgeninde gerçekleşen çekişmelerden gerçek ve kurgu arasında yarattığı ustalıkla geçişlerle bahseder. Güney İtalya edebiyatı denildiğinde akıllara gelen Verga, Sciascia, Pirandello, Lampedusa gibi diğer önemli yazarlar gibi adanın sorunlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında aktararak okurun belleğinde yaşayan canlı birer ize dönüştürür. Yukarıda yer verilen romanlarını incelemeye başlamadan önce çalışmaya kuramsal bir temel oluşturmak adına öncelikle polisiye roman ve dolayısıyla İtalyan polisiye romanı üzerine bilgilere yer verilecek, devamında ise bellek kavramına değinilecektir. Sonrasında ise bellek aracılığıyla eserlerin incelemesi yapıp toplumun belleğinin nasıl şekillendiği, dil ve anlatı gibi belleği taşıyan unsurların neler olduğu aktarılacaktır. Çalışmanın bir diğer odak noktası da Güney'e ait bu eserlerin sırtladığı lehçe kullanımının dilimize kazandırılırken nasıl şekillendiğine değinmek olacaktır.

Anahtar sözcükler: polisiye roman, bellek, Güney İtalya, Camilleri, lehçe

PROJECTIONS OF MEMORY IN ITALIAN DETECTIVE: ANDREA CAMILLERI AND
COMMISSIONER SALVO MONTALBANO SERIES

Abstract

The aim of the study is to examine how the concept of memory is represented in the novels "La forma dell'acqua" (The Shape of Water, 2021), "Il cane terracotta" (The Terracotta Dog, 2021) and "Il ladro merendine" (The Snack Thief, 2022) which are translated chronologically in our country by year 2019 from Montalbano series of Andrea Camilleri, the leading crime novel writer

* İstanbul Ün. Edebiyat Fak. İtalyan Dili ve Edebiyatı, dilsad.karail@istanbul.edu.tr, orcid: 0000-0002-8964-7745
Gönderim tarihi: 10.10.2022 Kabul tarihi: 12.1.2023

of Southern Italy. The reason why Camilleri, which is mostly defined as a local Italian detective genre, is preferred in the study is because it has transferred the social, historical and political elements of Sicily, which was left as Italy's stepchild, into fictional narratives in the context of social realism. Considering that Italy's North-south conflict has been going on since the 19th century, conveying the recent history, sociological structure, culture and language characteristics of the island of Sicily with its unique detective narrative form, transforms it into a memory transmitter. Camilleri talks about local history of Sicily, independent of Italian history, and conflicts that take place in the triangle of politics-mafia-church, with materful transitions between reality and fiction. When it comes to Southern Italian literature, like other important writers such as Verga, Sciascia, Pirandello and Lampedusa, conveys the problems of the island in the context of social realism and transforms them into a living trace in the memory of the reader. Before starting to examine the novels mentioned above, in order to establish a theoretical basis for the study, firstly, information about detective novels and therefore Italian detective novels will be given, and then the concept of memory will be mentioned. Afterwards, the novels will be examined through memory and how the memory of the society is shaped and the elements that carry the memory such as language and narrative will be explained. Another focus of the study will be to touch on how the dialect usage of these Southern narratives was shaped while being introduced into our language.

Keywords: detective novel, memory, southern Italy, Camilleri, dialect

GİRİŞ

İtalyan edebiyatı denildiğinde 1300'lü yıllardan günümüze üretilen sayısız baş yapıt akıllara geliyor olsa da bu çalışmanın önceliği Güney İtalya edebiyatının Verga, Sciascia, Lampedusa, Pirandello gibi güçlü isimlerinden biri olan Andrea Camilleri'ye yer vererek son on yıllık süreç içerisinde edebiyat çalışmaları alanında disiplinlerarası bir bakış açısı ortaya koyan bellek kavramının, İtalya topraklarının üvey evladı konumunda bırakılan bir coğrafya üzerinde şekillenen ve mafya-politika-kilise üçgeninde gelişen olayları içeren "La forma dell'acqua" (Suyun Şekli, 2021), "Il cane di terracotta" (Terrakotta Köpek, 2021) ve "Il ladro di merendine" (Yemek Hırsızı, 2022) başlıklı romanlar incelenecektir. Öncelikli olarak yazar ve yazın kariyeri üzerinde durulacak, akabinde dünyada ve bilhassa Avrupa'da polisiye roman türü özelliklerine değinilecektir. Basım tarihleri nedeniyle bir karışıklık yaşanmaması adına eserlerden yapılacak alıntılarda "Suyun Şekli" romanı için "SS", "Terrakotta Köpek" romanı için "TK" ve son olarak "Yemek Hırsızı" romanı için "YH" kısaltmaları kullanılacaktır.

Hatırlama ve unutma bağlamında belleği odağa koyarak yapılacak bu çalışmada yazarın ortaya çıkardığı polisiye evrenine giriş yapılarak sunulacak bilgilerin ışığında Güney İtalya'nın belleği, tanıklıklar ve belleği aktarım biçimleri hakkında görüşler ortaya koyulacaktır. Bu aşamada bellek araştırmalarının alt konu başlıkları olan tarihsel, kültürel ve kolektif bellek alanlarından yararlanılarak bir toplumun gastronomi belleğinin nelerden oluştuğuna ve nasıl aktarıldığına değinilecektir. Çalışmanın bir diğer hedefi ise belleğin aktarımında yazarın kullandığı kendine has dil yapısı aracılığıyla dilin belleği olarak Sicilya lehçesinin nasıl şekillendiğine ve yazar tarafından

ne şekilde yansıtıldığı çözümlenecektir. Bu amaçlar ışığında öncelikle Andrea Camilleri'den ve onun yazın hayatından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1. ANDREA CAMILLERİ VE ONUN POLİSİYE EVRENİ

1925-2019 yılları arasında yaşamını sürdürmüş olan Andrea Camilleri, çok genç yaşta şiir ve öykü yayınlamaya başlamasına rağmen, uzun yıllar kendini esas olarak yönetmenlik işine adanmış ve ancak yaşamının olgunluk döneminde yazmaya devam ederek kitaplarının kazandığı olağanüstü başarı sayesinde Güney İtalya başta olmak üzere İtalyan edebiyatının güçlü isimlerinden biri olmuştur. 1939'dan 1943'e kadar, haça yumurta fırlattığı için kovulduğu Psikoposluk Okulu "Pio X"te kısa bir deneyimin ardından, Agrigento'daki "Empedocle" Klasik Lisesi'nde okumuş ve 1943'te lise eğitimini tamamlamıştır. Liseyi bu kadar kısa sürede tamamlamış olmasının sebebi İkinci Dünya Savaşı döneminde yaşanan bombardımanlar sebebiyle müttefik güçlerin Sicilya'ya yakın bir çıkarma yapabileceği ihtimaliyle okul yetkililerinin aldığı "okulları kapatma" kararıdır.

1946 ile 1947 yılları arasında Enna'da yokluk içerisinde geçirdiği süreçte Avukat Fontanazza tarafından yönetilen Belediye Kütüphanesi'ni sıklıkla ziyaret etmeye başlayan Camilleri aynı kurumda iki yerel edebiyat insanı olan Nino Savarese ve Francesco Lanza'nın eserleriyle tanışmıştır. Ayrıca Franco Enna takma adıyla ünlü bir bilimkurgu yazarı olan Franco Cannarozzo ile arkadaş olması Camilleri'nin yazın hayatına yön veren olaylardan bir diğeridir.

Farklı alanlarda üretim yapan yazar çok yönlü bir kişiliğe sahiptir. 1942 yılında tiyatro yönetmeni olarak çalışmaya başlar. 1944'te Palermo Üniversitesi Edebiyat ve Felsefe Fakültesi'ne girse de diploma alamaz. İtalyan Komünist Partisi'ne kaydolan Camilleri, 1945 yılından itibaren kısa öyküler ve şiirler yayınlamaya başlar.

1949'da o yılın tek öğrenci yönetmeni olarak 1952'de eğitimini tamamladığı Ulusal Dramatik Sanatlar Akademisi'ne kabul edilen yazara Luigi Vannucci, Franco Graziosi ve Alessandro Sperli gibi ünlü oyuncular öğrenci olarak eşlik eder. Bilhassa Luigi Pirandello'nun tiyatro oyunları başta olmak üzere sayısız eserin yönetmeni olur. Yazdığı kısa öyküler ve şiirlerin başarısı ona Saint Vincent ödülünü getirir ve şiirlerinden bazıları İtalyan edebiyatının önemli isimlerinden olan Giuseppe Ungaretti tarafından hazırlanan antolojide yer alır.

İlk kısa öykülerini "L'Italia Socialista" ve "L'Ora di Palermo" dergi ve gazeteleri için kaleme alan Camilleri, 1954'te Rai televizyon yetkilileri için düzenlenen bir yarışmada başarılı olsa da komünist olduğu için işe kabul edilmez. 1958'den 1965'e ve ardından yine 1968'den 1970'e kadar Roma'da "Centro Sperimentale di Cinematografia"da (Deneysel Sinematografi Merkezi) ders verir ve yine ayrıca 1977-1997 yılları arasında "Accademia Nazionale d'Arte Drammatica"da (Ulusal Dramatik Sanat Akademisi) yönetmenlik yapar.

Onun çok yönlü üretim hayatının edebiyat alanına değinmek gerekirse 1974 yılında başladığı yazın hayatı, Sicilya'nın tanıklık ettiği gerçek olaylardan yola çıkarak yarattığı kendine has anlatı evreninde şekillendirdiği ve 1994 yılında yazmaya başladığı Komiser Moltanbano Serisi ile dünya çapında bir üne kavuşur. Bu aşamada Komiser Moltanbano Serisi'ne geçmeden önce dünyada ve Avrupa'da polisiye roman türüne değinmek faydalı olacaktır.

2. POLİSİYE ROMAN ÜZERİNE

Dünyada ilk polisiye roman nedir diye sorulduğunda bu alana gönül vermiş okurlar tarafından verilecek ilk cevap elbette 1862-63 yıllarında yayımlanmış “The Notting Hill Mystery” olacaktır. Söz konusu eserin popülerliğini kazandığı isim ise herkesin aşına olduğu “Sherlock Holmes”dur. Sir Arthur Doyle tarafından kaleme alınan eser gazetelerde tefrika halinde yayımlanmıştır.

Polisiye roman türüne değinmek gerekirse söz konusu türün oldukça geniş bir alanı kapsıyor olması onun net bir tanımının yapılmasının güçleştirmektir. Bu tür altında gerilim romanı, tarihsel polisiye roman, kara roman vb. sayısız alt alan olduğundan genel hatlarıyla sınırlarını belirlemek yerinde olacaktır. İçerisinde suç ve suçluları, suç örgüsünü çözmeye gönül vermiş bir dedektifi barındıran, okurda gizem ve merak gibi duyguları uyandıran olay örgülerine yer veren kurgusal metinlerdir polisiye anlatılar. Türün doğum yeri olarak İngiltere’yi işaretlemiş olsak da türün Avrupa’nın diğer ülkelerindeki gelişimi de oldukça etkileyicidir.

2.1. İtalya’da polisiye romana kısa bir bakış

İtalyan edebiyatında polisiye roman denildiğinde türe “romanzo giallo” (sarı roman) denildiği görülür. Bunun yegâne sebebi İtalya’da bu türde yazılan kitapların Mondadori yayınevi tarafından 1929 yılından bu yana sarı renkli roman kapağı tasarımıyla basılıyor olmasıdır. “Giallo” (sarı) olarak adlandırılan bu serideki kitapların kapağında, hikayedeki önemli bir olayın tasvir edildiği bir görüntü ile zenginleştirilmiş sarı bir grafik tasarım kullanılmış ve günümüzde halen daha kullanılmaya devam etmektedir. (www.illibraio.it, erişim: 03.10.2022).

İtalya’da polisiye romanın çıkış noktasını Güney İtalya ve elbette Güney İtalya dediğimizde Sicilya adası olarak belirtmek yerinde olacaktır. Bunun nedeni İtalya’nın güneyine ait bu ada coğrafyasında suçla ilişkilendirilen olayların İtalya tarihinde oldukça yoğun ve yadsınamaz varlığı yatar.

Coğrafi olarak baktığımızda Sicilya’nın tarihsel süreç içerisinde İspanya topraklarıyla yakın ilişkisinin olduğu bilinmektedir. Sicilya-İspanya yakınlığından yola çıkarak Camilleri’nin İtalyan Komiser Montalbano’yu yaratım aşamasında İspanyol polisiye yazarı Manuel Vázquez Montalbán’dan ve onun eserlerinden esinlenmiş olduğunun da altını çizmek gerekir. Araştırmanın konusunu oluşturan Komiser Montalbano Serisi’nin ilk üç romanında da Camilleri’nin Manuel Vázquez Montalbán’a değindiği, bu karakterden alıntılar kullandığı görülmektedir.

“Önceki akşam Gegè Gullotta’nın açtığı, tüm karmaşayı tetikleyecek telefonda birkaç saat önce – Gegè kendi çağında hafif uyuşturucu satıcısı ve ağıl olarak bilinen açık hava genelevinin organizatörüydü- komiser, onu oldukça saran ve kendisiyle aynı soyadı taşıyan -İspanyollaştırılmış şekilde Montalbán-Barselonalı bir yazarın polisiye romanını okuyordu. Özellikle bir cümle onu oldukça etkilemişti: “Silah soğukkanlı bir kertenkele gibi uyuyordu.” Tiksinerek elini çekti, torpidoyu kapattı ve kertenkeleyi uyumaya bıraktı.” (SS, s. 6).

İspanya’da şekillenmiş Manuel Vázquez Montalbán polisiye romanlarından bahsetmemiz gerekirse şu bilgilere yer vermek gerekir:

“Manuel Vázquez Montalbán’ın (1939-2003) romanlarını dedektif Pepe Carvalho’nun yer aldığı polisiye anlatılar (roman ve öykü derlemeleri) ve diğer romanlar şeklinde iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Manuel Vázquez Montalbán, Pepe Carvalho romanlarıyla polisiye roman türünün sınırlarını aşarak türe yeni bir boyut kazandıran bir yazar olmuştur. Montalbán ile başlayan bu dönem, daha gerçekçi ve büyüsü bozulmuş, daha psikolojik ve her şeyden önce daha gazeteci usulü bir anlatı tipine doğru önemli bir ilerleme kaydeder. Bu anlatı normu, onların toplumsal, siyasi ve kanlı diktatörlükler, bir sürü savaş ve çeşitli çatışmalarla dolu tarihi gerçekliklerine uyduğunu gören farklı ülkelerden birçok yazar tarafından ideolojik olarak sürdürülür.” (Duran, 2022, s. 103).

Ada tarihi ve her iki Akdeniz ülkesinin geçirdiği tarihsel süreçler göz önünde bulundurulduğunda her iki yazarın başından geçen savaş, çatışma, suç ve suça tanıklık gibi unsurların etkisiyle etkileşimin bu denli yoğun olması yadsınamaz bir durumdur. Bu nedenle Manuel Vázquez Montalbán’ın anlatı dilini ve anlatı konularını ideolojik olarak sürdüren bir isim de Andrea Camilleri’dir.

İtalyan polisiye romanına dönmek gerekirse bu türün başarısının diğer birçok türde olduğu gibi geleneksel kalıpların dışına çıkarak hatta söz konusu yapıların yumuşamasına olanak sağlayarak eklediği yeni özelliklerle içe içe geçmesini sağlamasında yattığını belirtmek yerinde olacaktır. Öyle ki bu tür aracılığıyla bugün gerilimin sadece gizemli bir hikâye olmasının ötesine geçen sayısız alt tür gelişmiştir. Bu konu tamamen ayrı bir makale araştırması gerektirdiğinden kısaca İtalyan polisiyesinde karakterlerin psikolojik derinliği, diyalogların inceliği ve genel ahlaktaki boşluklar ile suçun ortaya çıkışı gibi nedenler ve soruşturmacının becerilerinin aktarılış biçimi Camilleri’nin Polisiye Evreni başlığı altında irdelenecektir.

İtalyan tarihinden bağımsız olarak Sicilya’nın yerel tarihinden, politika-mafya-kilise üçgeninde gerçekleşen çekişmelerden gerçek ve kurgu arasında yarattığı ustalıkla bahseden Camilleri’nin Güney İtalya edebiyatının diğer önemli isimleri Verga, Sciascia, Pirandello gibi adanın sorunlarını toplumsal gerçekçilik bağlamında ele alırken romanlarını nasıl birer bellek aktarıcısına dönüştürdüğüne geçmeden önce edebiyat ve bellek ilişkisine değinmek gerekmektedir.

3. EDEBİYAT VE BELLEK

Edebiyat ve onun kurmaca dünyasını, toplumların belleğini oluşturan birer bilgi deposu olarak değerlendirebildiğimiz gibi; aynı zamanda edebiyat, toplumsal kimliklerin oluşumunda temel bir işlev görmektedir. Öyle ki ortak kültürü ve toplum belleğini temsil eder. Bu alandaki kuramsal tartışmalar, kurmaca eserlerden hareketle şekillenmiş; bu tartışmalarda bireysel, kültürel ve kolektif bellek, ortak bilinçaltı gibi unsurlar, edebiyat ve bellek ilişkisini belirgin kılan öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nitekim bir edebiyat yapıtının hem somut hem de soyut alanda barındırdığı anlatısı, çoğunlukla muhtemel evrenler üzerinden kendini kurar. Eser, üzerinde gerçekleştirdiği çağrışımlar aracılığıyla ve iletildiği işaretlerle okura kendi evrenini kurar ve bu nedenle eserin,

güncel gerçekliğe ilişkin doğrudan izler taşıması, tartışmaya açık bir konu yaratmaktadır. Bildiğimiz gibi eserin oluşturduğu olası evren, anlatı sayesinde varoluşunu sağlar. Buradaki varoluş kavramından bahsettiğimiz konu, anlatı nesnesinin ve bu nesnenin aktarımıdır. Böylece anlatı ile güncel ve/veya geçmiş gerçeklik arasındaki yakınlık ve uzaklık ilişkisi üzerine çıkarımlarda bulunulabilir.

Bellek üzerinden okuması yapılacak bir anlatıda yukarıda bahsedilen yakınlık-uzaklık ilişkisinin çözümlenmesi ve anlatı nesnesinin aktarımı zayıflar; öyle ki anlatı içerisinde herhangi bir mekânı belirleme ve bu mekân içerisinde de hangi zamana ait olduğunu saptama; anlatının gerçeklikle olan ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda oldukça girift bir hal alır.

Ayrıca belirtmek gerekir ki “bellek sadece geçmişi anımsamamız için yararlandığımız bir araç değil, bellek aynı zamanda geçmişin üzerinde sergilendiği bir sahne; öznenin, kendisini anımsama süresince kendi yaşam öyküsünü izleyen bir seyirci konumunda hissettiği bir gösteri mekânıdır” (Sayın, 2006, s.39). “Kurgusal anlatıların oluşturulması işlevsel rolünü hissettiren belleğin işleyişi, yazar açısından ele alındığında, onun yaşamı boyunca edindiği bilgilerin belleği aracılığıyla yazıya dökülmesi olarak nitelendirilebilmektedir. Yazmak, dışarının çağrısıyla askıya alınmış zamanın, yazarın belleğinde yer eden hatırlamanın çıplak bir yansımasıdır.” (Bozkurt, 2015, s. 76). “Yazmak, bir belleğin taşıyıcısı olduğu kadar bir mekânın da yerlisi olmak dahası mekân bir bilincin taşıyıcısı olmak demektir.” (Bozkurt, 2015, s.78).

4. CAMİLLERİ’NİN POLİSİYE EVRENİ: KOMİSER MONTALBANO SERİSİ VE BELLEK

Daha önce de belirtildiği gibi Andrea Camilleri yazın hayatına 1978 yılında, Komiser Montalbano Serisi’ni yazmaya ise 1994 yılında başlamıştır. Camilleri’yi ve onun polisiye evrenini daha yakından değinmek amacıyla yazarın 2018 yılında Türkçeye kazandırılan eseri “Ünvanlı Maktul” başlıklı anlatısında çevirmen Neyyire Gül Işık’ın sunuş yazına değinmek faydalı olacaktır:

“[...] Sicilya’nın -özellikle de o belli kesiminin- kendine özgü, birbirinden renkli kişilerini gündelik gerçeklikleri, yiğitlikleri ve sefaletleri, inanışları ve inançsızlıkları, gizli kapaklı çıkar ilişkileri ve hesapları içinde yakalayıp büyük bir canlılıkla resmeder, konuşmalar yoluyla okura neredeyse seslerini duyurur, kafa yapılarını, zihinsel kalıplarını ele verir. Anlatı ilerledikçe, gözlerimizin önünde Sicilya toplumunun belli bir zaman kesiti içindeki mozaik biçimlenir olanca özgünlüğüyle. Giderek yavaş yavaş Sicilya’nın insancıl gerçeği ortaya çıkar, o gerçeği dünyuyla be bugünüyle, tarihsel ve kültürel nedenleriyle kavramaya başlarız, Sicilya gezegeninde işlerin neden başka türlü değil de işte öyle olduğunu, neden başka türlü olamayacağını anlarız [...]” (Camilleri, s. 6-7, 2018).

Komiser Montalbano serisinin makalenin odak noktasını oluşturan ilk üç romanına geçmeden önce Komiser Montalbano’nun Türk okurla ilk olarak 2000 yılında “Montalbano ile Bir Ay” başlıklı roman aracılığıyla tanıştığını belirtmek gerekir. Hemen akabinde söz konusu seriden

dağınık hâlde Türkçeye kazandırılan eserleri olsa da Camilleri'nin yayın sırasını göz önünde bulundurularak yapılan çeviriler Mylos Kitap tarafından 2021 yılı itibariyle Türk okurla buluşmuştur.

Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi'nde yazarın gerçeklerden esinlenerek anlattığı olaylarla karşılaşırız. Sicilya'nın sevinçlerine ve hüznlerine yer vererek Sicilya'yı adeta yaşayan bir organizma olarak ele almaktadır. Bunu yaparken yazarın kullandığı yerel renk çeşitliliği ise anlatıyı kuvvetlendiren değerlerden bir diğeridir. Seriyi bir bellek aktarıcısı olarak ele almamıza imkân tanıyan bir diğer önemli unsur ise Camilleri'nin yarattığı Komiser Montalbano karakteridir. Bunda karakterin halktan biri olmasının, abartılı davranışlar sergilememesinin, öyle ki yazarın meraklı, yemeğe düşkün, aynı zamanda çok ama çok iyi bir edebiyat okuru olan tam bir Akdenizli alelade bir güneyli İtalyan figürü yaratmış olmasının çok etkisi vardır. Güney sorununun merkezinde yer alan olaylardan yola çıkarak oluşturduğu hikâye kurgusu aracılığıyla romanlarını yazılı birer bellek aktarıcısına dönüştürmüştür.

İtalya'nın siyasi geçmişine ayna tutan bu serinin çalışmada ele alınan eserlerinin yegâne mekânı Sicilya'dır. Camilleri'nin üç farklı polisiye hikâye içerisinde anlattığı temel mesele her zaman için Sicilya ve Sicilya'nın geçmişten günümüze uzanan yaşamı ve kaderi olmuştur.

Camilleri anlatılarının en güçlü yönü nedir diye sorulacak olsa Sicilya gerçeklerinin en iyi aktaran polisiye romanlar olduğu cevabı pekâlâ verilebilir. İşlenen suçlar ve cinayetler aracılığıyla güney topraklarının yüzlerce yıllık toplumsal-ekonomik ve siyasi tarihini aktardıklarını belirtebiliriz. Anlatıları bir yandan siyasi ve tarihsel geçmişi sunarken bir yandan da söz konusu toprakların ortak belleğinin taşıyıcısı görevi görür.

Bu noktada Paul Connerton'un "Toplumlar nasıl anımsar?" başlıklı çalışmasına değindiği şu ifadeler yer vermek gerekir:

"Toplumsal bellek dediğimiz şeyin, en iyi biçimde tarihin yeniden kurulması (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir. Bunlar, ister Roma siperleri içinde gömülü kemikler, ister bir Norman kulesinin tek kalıntısı olan bir taş yığını, ister bir Yunan yazıtında bulunup da kullanılışı ya da biçimiyle bir göreneği açığa vuran bir sözcük olsun; isterse bir sahnenin tanıklarınca yazılmış anlatısı biçiminde bulunsun, aslında tarihçinin değindiği izlerdir; yani bunlar, kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imleridir (işaretleri)." (1999, s.25).

Camilleri'nin gerek bu seri içerisinde gerek diğer anlatılarında çizdiği Sicilya figürü kimi zaman okur ve eleştirmenler tarafından olumsuz yorumlara maruz kalsa da onun yaptığı Sicilya'nın kendi yaşam yolculuğu içerisinde tanıklık ettiği durum ve olaylara yer vererek Sicilya başta olmak üzere orada yaşamış ve yaşayan insanların ortak belleğini yansıtmaktır. Camilleri yazınına ve onun Sicilya'yı konumlandığı yere yönelik yapılan eleştirilerden bir örnek verilmesi gerekirse şu satırları aktarmak kapsayıcı olacaktır:

“Camilleri arkaik bir Sicilya, neredeyse biyolojik bir dar görüşlülük icat eder, sanki Sicilyalı olmak yalnızca seminal bir sıvı, bir DNA’dan ibaretmiş, bir klişeden başka kendi başına var olamayan bir ayrılıkmış gibi, algılanan her türlü kişisel rahatsızlıkların ve sıradanlıkların sunulduğu bir önyargı olarak sunulur. Tüm bunlar, kendimizle ilgili çok sevdiğimiz bazı korkunç şeylerin duygusal şehvetiyle tarif edilmekte, sanki hepsi birer çağdışı erdemlermiş, kayıp bir cennetten gelen iksirmiş gibi.” (Vizmuller-Zocco, www.vigata.org, erişim: 24.08.2022).

Aslında Andrea Camilleri’nin gerçekleştirdiği şey bu eleştirinin ötesine geçerek tarihsel süreçte siyaset-kilise-mafya üçgeninde yaşanan gerçek olaylardan esinlenerek Sicilya’nın kültürünü ortaya koymaktır. Kendisinin de doğup büyüdüğü topraklara ait sayısız bellek taşıyıcısı unsuru roman ve hikayelerine yerleştiren yazar, Sicilya’nın dünya üzerindeki yerini karalamanın aksine söz konusu kültürü ve onun bellek öğelerini görünür kılmaktadır. Komiser Montalbano serisinde bunun en güzel örneği yazarın seçtiği ve tamamen kurgusal olarak biçimlendirdiği Vigata kasabası olacaktır. Onun gerçek olaylardan esinlenerek kaleme aldığı polisiye anlatılarında neden kurgusal bir mekân yaratmış olmasının başlıca sebebi Sicilya’nın kötü ününü pekiştirmek istememiş olmasıdır.

Bellek alanına dönmek gerekirse “hatırlamanın bir ‘zihinsel zaman yolculuğu’ olduğu fikri gerçekten dikkate değer bir şeyin altını çizer: Anımsayıcılar olarak, istediğimiz anda geçmişten yeniden deneyimleyerek ve geleceği tahayyül ederek zaman ve mekânın fiziksel sınırlarından kurtulabiliriz.” (Schacter vd. 2015, s.36). Andrea Camilleri’nin kaleme aldığı polisiye anlatılarıyla ortaya koyduğu anımsayıcılar ile gerçekleştirdiği zihinsel zaman yolculuğuna tanıklık ederiz. Bu aşamada çalışmanın odak noktasını oluşturan bölüme kısaca Komiser Montalbano Serisi’nin kronolojik olarak yayınlanan ilk üç romanındaki bellek kavramının yansımalarına değinmek gerekir.

4.1. Komiser Montalbano Serisi’nde belleğin izdüşümleri

Andrea Camilleri’nin ilk polisiye romanı olan “La forma dell’acqua” (Suyun Şekli) 1994 yılında Sellerio Yayınevi tarafından yayımlanır. Dünyada birçok dile çevrilen bu eser Türkçeye Şubat 2021 yılında kazandırılarak Mylos Kitap tarafından yayımlanmıştır. Ülkemizde Komiser Montalbano Serisi’nden bazı hikayeler daha önce Türkçeleştirilmiş olsa da eserlerin yayın tarihini göz önünde tutarak kronolojik olarak dilimize kazandırılması Adrea Camilleri külliyatının eksiksiz sunulması adına önem arz etmektedir. Bu nedenle “Suyun Şekli” romanının sunuş kısmında Doç. Dr. Bülent Ayyıldız tarafından aktarılan görüşlere değinmek araştırmanın konusu için faydalı olacaktır:

“Karmaşık ilişkiler ağı çerçevesinde şekillenen, yan hikayelerle birlikte sağlam bşr ana hikâye sunan bu roman bir ayna niteliği göstererek İtalya’yı ve Sicilya’yı anlatır. Ne var ki, anlatılan hikâye bir kurgu olsa da dönemin İtalyan toplumunun ataletine, kurumların yozlaşmasına ve yerleşik düzenin devam etmesine karşı gözü kapalı takınılan toplumsal tavrın bir eleştirisidir. Zira *La*

forma dell'acqua'da olduğu gibi, Montalbano'nun derdi ne bireysel bir adalet anlayışı ne de keskin bir sonuca ulaşmaktır." (SS, ss.13-14).

Sicilya toprakları üzerinde tamamen kurgusal yaratılan Vigàta kasabasında başlayan anlatı "Suyun Şekli" başlıklı roman, yerel siyasetin önemli isimlerinden olan Silvio Lupanello isimli karakterin arabasında ölü bulunması ile başlar. Ölümü her ne kadar adli doktora göre kalp krizinden kaynaklanan doğal bir ölüm olarak tanımlanmış olsa da Komiser Montalbano, bu ölümün ardındaki gizemi çözmeye kararlıdır. Ölümün gerçekleştiği mekânın Vigata kasabasının fuhuş merkezi olması ve cesedin pantolonunun dizlerine kadar inik bir hâlde bulunmuş olması Montalbano'yu buna sürüklemiştir.

Anlatıda Lupanello'nun dahil olduğu iddia edilen hileli ihaleler, rüşvetler, siyasetçilerin, kilise piskoposunun, belediye başkanı gibi yönetimdeki güçlü isimlerin karıştığı bir dosyanın çözülmesine tanıklık ederiz. Yapılan detaylı betimlemeler aracılığıyla Vigàta'nın sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını okur olarak oldukça canlı bir şekilde yaşama imkânı buluruz.

Makalenin araştırmayı hedeflediği serinin ikinci romanı ise "Terracotta Cane" (Terrakotta Köpek)'dir. Ağustos 2021 tarihinde dilimize kazandırılan bu eser de Vigàta'nın ünlü detektifi Salvo Montalbano tarafından ustalıkla yürütülen karmaşık bir soruşturmayı ele alır. Son derece iyi kurgulanmış bir gerilim hikayesi sunarak İtalya'ya özgü "sarı" kurgu geleneğinin en iyi örneklerinden biri olmuştur. Anlatının başında Komiser ile uzun zamandır kaçak olarak saklanan ve artık kariyerinin sonuna gelmiş bir mafya babası olan Yunan Tano arasında geçen alışılmadık bir diyalog vardır. Hayatına kastedilmesinden korkan mafya babası, komisere bu korkusunu itiraf eder ve onu, kendisinin adalete teslim olma iradesini gizleyecek sansasyonel bir tutuklama düzenlemeye ikna eder. Camileri anlatısının belki de en öne çıkan karakteristik özelliklerinden olan girift olaylar örgüsünün detaylıca işlendiği bu anlatının arka planında, bir süpermarkette yaşanan soygunun ardından ortaya çıkarılan bir başka olayla anlatının açılış sahnesi bölünür. Komiser, Crasticeddu Dağı'nda bulunan bir mağarada silah kaçakçılarının kullandığı bir mühimmat deposu bulur. Gizli bir geçitten başka bir mağaraya daha ulaşan Montalbano, burada iki genç sevgilinin cesedini bulur. Mağaranın girişi ön ayakları uzatılmış büyük bir terrakotta* köpek, bir vazo ve eski sikkelerle dolu bir kap tarafından korunmaktadır. Elli yıl önce, İkinci Dünya Savaşı sırasında, çıkarmanın yoğun günlerinden işlenen bir çifte cinayettir bu. Montalbano, tuhaf bir dini ayin temsili gibi görünen bu özel keşfin şifresini çözmeli, artık solmuş ve belki de anlaşılması zor bir gerçeği ortaya çıkarmalı ve bunu yapmak için köyün kültürlü yaşlı halkıyla, Müdür Burgio karakteriyle kısaca yörede yaşayanların belleğinden yola çıkarak doğru parçaları bulmaya çalışır.

Araştırmanın üçüncü ve son romanı ise "Il ladro merendine" (Yemek Hırsızı)'dir. Yazarın "Terrakotta Köpek" romanı ile 1996 yılında yayımlanan bu eseri 2022 yılında dilimize kazandırılmıştır. Hikâye örgüsü Komiser Montalbano'nun, yaşadığı binanın asansöründe ölü bulunan Bay Lapecora ile Mazara del Vallo'da motorlu bir balıkçı teknesine binmiş Tunuslu

* Sarıdan kıvılcık kahveye kadar değişik renklerde, tuğla ve kiremitten çok daha düzgün, ince dokulu pişmiş toprak. (ç.n., TK, s. 120).

Ahmed Moussa cinayetlerini ve iki cinayet arasındaki bağlantı unsurlarını araştırmasıyla başlar. Eş zamanlı olarak komiser yardımcılığına yükseltilmesinin de önüne geçmeye çalışan Montalbano, bu durumun onun araştırmacı olarak kaptislerini engelleyeceği kanaatinde.

Bu aşamada yukarıda değinilen üç farklı anlatı içerisinde Camilleri'nin Sicilya ada coğrafyasında kurguladığı ortak mekân olan Vigàta'dan yola çıkarak bir bellek aktarıcısı olarak mekânın nasıl kullanıldığından ilerlenecek, sırasıyla edebiyat-bellek ilişkisine, yazarın yarattığı Vigata lehçesinin belleğin aktarımında ne şekilde kullanıldığına ve ek olarak her üç romanda İtalyan gastronomisinin nasıl bir bellek aracına dönüştüğünden bahsedilecektir.

4.1.1. Güney İtalya'nın bellek mekânı olarak Vigàta kasabası

Akdeniz kültürünün en büyük motiflerinden biri olan Sicilya adasında şekillenen bu üç farklı anlatı için yaratılan Vigàta kasabasının ve onun bellek aktarımında üstlendiği role geçmeden önce mekân ve bellek arasındaki ilişkiye değinmek gerekir. Bellek araştırmaları alanında mekân olgusunun bir pekiştirici olarak nasıl ortaya çıktığını Simonides'in *hafıza sanatından* bilmekteyiz. Cicero'nun "De oratore" sinde yer verdiği hikâyede mekânın anımsama üzerine olan etkisi bilinen bir olgudur. Alman araştırmacı Jan Assmann'ın kolektif bellek alanında yaptığı araştırmalarında ise mekân bir anımsama aracı olarak yer alır. Onun *bellek mekânları* olarak adlandırdığı bu durum yeryüzünün bütün coğrafyalarının kültürel belleğin bir aracı olarak kullanılabileceği yönündedir. Antikçağ'da Roma örneklemesinden yola çıkarak bu şehrin o döneme ait kutsal mekânlarından biri olduğunu söyleyen Assmann, bu tür mekânların, kültürel belleğin topografik *metinleri*, *mnemotopları* yani *bellek mekânları* olduğunu aktarır (2001, s. 68).

Jay Winter "Tarihçiler ve Bellek Mekânları" başlıklı çalışmasında *bellek mekânına* ilişkin şu bilgilere yer verir:

"Bellek Mekânları" terimi Pierre Nora tarafından hazırlanmış yedi ciltlik bir çalışmada kapsamlı olarak ele alınmış; farklı metinlerde efsanelerden hikayelere ve kavramlara kadar genişletilmiştir. Bellek mekânlarını tarihsel araştırma açısından çekici kılan, bir yaşam öyküsüne sahip yerler olmalarıdır. Belirli anma amaçlarına uyarlanmadan veya bu amaçla kurulmadan önce, bir yaratım alması söz konusudur. Bunu, bir kurumsallaşma ve kullanımın yerleşmesi süreci izler. Belirli yerlerde belirli bir olayı anma zamanlarını gösteren bu önemli tarihler, onlarca yıl anılmaya devam edebilir veya bir anda ortadan kalkabilir. Çoğunlukla, uygulamayı başlatan grupların göçüp gitmesiyle, bu bellek mekânları toplumsal anlamı da unutulur" (2015, s. 322).

Mekânın bir polisiye anlatı içerisinde nasıl şekillendiğine değinilmesi gerekirse bu tür anlatılarda iki farklı mekânsal alan tasarlandığı söylenebilir: "yasanın hükmettiği mekân ve yasanın görece sayıldığı mekân." (Kracauer, 2019, s. 15). Nitekim "polisiye roman salt bu dünyayla sınırlı olmayan bir bilinçle sahip olduğu için, üzeri örtülü dünyayı kendini ifşa etmeye zorlayabilir. Bu bilinçle hareket eden polisiye roman özerk bir *ratio*'nun hükmettiği, ama aslında sadece bir fikir olarak var olan toplum düşüncesini sonuna kadar götürür, bu toplumdaki yaklaşımları gereğince geliştirir ki düşünce, eylem ve figürlerle eksiksiz olarak gerçekleşsin." (2019, s.21).

Sicilya'nın suça doymuş havasını, siyasi oyunları, Sicilya halkının yaşadığı olanaksızlıkları ve düzensizliği ince detaylarla aktarırken, Camilleri, yine oldukça teferruatlı bir şekilde gerçekleştirdiği betimlemeler aracılığıyla kurgusal mekân Vigàta ile aslında Sicilya'nın sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını okura canlı birer bellek ögesi olarak sunmaktadır. Nitekim Lefebvre de ortaya koyduğu *habiter* kavramını şöyle açıklar: “[...] *habiter* kavramı, sadece “mesken” anlamına denk düşmez, bunlarla kazanılan “alışkanlıklar”ı, “gündelik yaşam”ı (ki Lefebvre literatüründe oldukça merkezi bir kavramdır), bunlar üzerinden gelişen toplumsal ilişkileri de işaret eder” (2015, s. 43). Camilleri'nin kurguladığı Sicilya'ya özgü Vigàta kasabasının habitat özellikleri de bu düşünceye denk düşer. Bu kurgu mekân aracılığıyla güneyin alışkanlıklarını, gündelik yaşam özelliklerini ve elbette güneyin toplumsal ilişkiler bağını aktarır. Yazılı metinler üzerinden bunun birçok örneği ile karşılıyoruz:

Céline, Paris mekânlarını, banliyöleri, Afrika'yı anlatmak için gündelik söylemi gayet iyi kullanır. Platon *Kritias*'ta (ve başka yerlerde) kozmik mekânı ve kozmosun imgesi olan site mekânını mükemmel biçimde tarif etmişti. Düşündeki kadının gölgesini Londra sokaklarında takip eden ilham almış bir Quincey ya da *Paris Tabloları*'nın Baudelaire'i de kent mekânından Victor Hugo ya da Lautréamont kadar iyi söz etmiştir. Analiz, mekânı edebi metinlerde aradığında, her yerde ve her yanıyla keşfeder: içerilmiş, tanımlanmış, yansıtılmış, düşünmüş, kurmacalaştırılmış.” (2015, s. 45).

O hâlde Sicilya topraklarına özgü toplumsal bir kurgusal mekân yaratan Andrea Camilleri'nin Komiser Moltalano serisinde mekân temsilleri nasıl şekillenmiştir sorusunu yönelterek devam etmek gerekirse onun güneye has birçok farklı mekânsal doku yarattığını belirtebiliriz. Zaman içerisinde toplumsal mekânların çok sayıda bilgiyi muhafaza ettiği bilinmektedir. Vigàta kasabasının biricik ve birleştirici bir mekân olarak neyi ve kimi temsil ettiğine değinmek gerekir.

Harita üzerinde işaretlemek gerekirse Vigàta kasabası Sicilya'nın güney hattının orta kısmına denk düşen Agrigento şehrine yakın bir mesafeye konumlandırılmıştır. İlk olarak yazar Luigi Pirandello tarafından yaratılsa da sonrasında Andrea Camilleri tarafından da kullanılan hayali şehir Montelusa şehrine bağlı bir kasabadır. Yazar, romanlarını konumlandığı bu mekân için şöyle der: “Agrigento benim romanlarımın Montelusa'sı olurdu, ancak Montelusa benim değil; kısa öykülerinde bu ismi birçok kez kullanan Pirandello'nun bir icadı: bugünün Agrigento'sunu o Girgenti ve aynı zamanda da Montelusa olarak adlandırır ve ben de bu ismi ondan çaldım, ne de olsa şikayetçi olma şansı yok.” (www.lavalledeitempli.it, erişim: 09.08.2022). Vigàta ve Montelusa arasında konumlandırılan Camilleri hikayelerinin bu mekânları harita üzerinde var olmasalar da coğrafi olarak Girgenti tepesi ve Afrika denizi arasındaki bölgede bulunurlar. Buldukları konum itibarıyla tarihsel süreçte birçok savaşa, göçe, yıkıma tanıklık etmiş mekânlardır. Bu sebeple anlatılarda birçok farklı kültüre yer verilmiştir. Serinin ilk kitabı “Suyun Şekli”nde Vigàta kasabasında eski bir kimya fabrikasının bulunduğu alanın tasviriyle başlayan anlatıda bunun ilk örneği ile karşılaşılır:

“[...] en sonunda tamamen etkinliğini kaybeden bir kimya fabrikasının artık sadece kalıntılarının bulunduğu, kasabanın eteklerinde neredeyse sahile kadar uzanan Akdeniz çalılıklarından oluşan bir alandı: Ve arkasında biz dizi işsiz bırakarak bir kasırgadan daha fazla hasar vermeyi başarmıştı. Siyahların, koyu tenlilerin, Senegalli ve Cezayirlilerin, Tunuslu ve Libyalıların başıboş kalabalığının o fabrikaya yerleşmesini önlemek için ise etrafına yüksek bir duvar örülmüştü fakat kötü hava koşulları, ihmal ve deniz tuzu sebebiyle aşınan bu yapı gitgide halüsinojenlerin pençesindeki bir Gaudi mimarisini andırmaya başlamıştı.” (SS, s. 16).

Anlatıda hileli ihaleler, rüşvetler, siyasetçi, kilise piskoposu, belediye başkanı gibi yönetimdeki güçlü isimlerin karıştığı bir dosyanın çözülmesi gerekmektedir. Camilleri'nin detaylı betimlemeleri aracılığıyla okurlar Vigata'nın başta olmak üzere Sicilya'nın da sokaklarını, evlerini, kötü işlerin icra edildiği izbe mekânlarını oldukça canlı bir şekilde yaşama imkânı bulmaktadır:

Otuz yıl önce heyelanda yerle bir olmuş ve şu anda ise yasadışı yollardan bölgeye gelmiş olan Tunuslular ve Faslıların onardıkları harabelerde, hasar görmüş, harap olmuş kulübelerde yaşamlarını sürdürdükleri, Montelusa'nın en eski yerleşim yeri olan Rabàto'ya varan Montalbano dar ve dolambaçlı yollardan geçerek Santa Croce Meydanı'na yöneldi. (SS, s. 65).

Aynı zamanda İtalya'nın kuzey-güney ayrımının da sıklıkla yer verildiği bir anlatı evreni sunar Camilleri. Bir taraftan her zaman için ötekileştirilmiş ve İtalya topraklarının dışında tutulan güneyin fakirliği, kural tanımazlığı, karmaşık sosyal yapısı vurgulanırken diğer taraftan kuzeyin zenginliği, yasalara bağlılığı, düzenli sosyal yapısı aktarılır:

“- Kolyeyle ne yapacaktın? – Bizde duracaktı. Tana ve ben böyle karar vermiştik. – Satmak istemediniz mi? - Hayır. Bizim değil sonuçta. Sadece bize ödünç vermişler gibi düşündük. Ondan yararlanmak istemedik. [...] Oğlumuzu tedavi ettirmek ihtiyacımız vardı. Onu buradan uzak bir yere, Roma'ya, Milano'ya, neyi olduğunu anlayabilecek doktorların olduğu herhangi bir yere götürebilirdik.” (SS, s.73).

Her üç anlatıda Agrigento, Montelusa, Palermo, Vigata, Katanya, Caltasinetta şehirleri arasında gezinen Komiser Montalbano'nun kasabası Vigata'nın coğrafi özellikleri ise şu cümlelerle aktarılmıştır:

“Devasa höyüklerle benzeyen, yalnızca kuru sarı otlarla kaplı tepeler; kuraklığa, sıcaklığa karşı mücadelenin sonunda ve basitçe daha başında kaybedilmiş bir mücadelenin ardından insanoğlunun elini ayağını çektiği, garip şekilde bir anda ortaya çıkmış veya gökten düşmüş gibi bazı bazı beliren kayalık tepeler; sarkıtlar ve dikitlerden oluşan derin açık hava mağarası aslında Sicilya'nın kendisidir.” (TK, s. 70).

Akdenizli olmanın getirdiği yaşam biçimlerinin şekillendirdiği bu mekânların, içinde yaşayanlar aracılığıyla oluşturduğu tarih, toplumun belleğinin bir yansıması olarak sunulur. Nitekim “her toplumsal mekân, gösteren ve göstermeyen, algılanan ve yaşanan, pratik ve teorik

gibi çok sayıda veçhesi ve hareketi olan bir sürecin sonucudur. Kısacası, her toplum mekânının bir tarihi vardır.” (Lefebvre, 2015, s. 133).

Bu noktada bir toplumun yaşadığı coğrafya üzerinde şekillenen kültürel öğelerin bir aktarım aracı kullanılan dile ve bu dilin özelliklerine değinmek gerekir. Bir sonraki bölüm altında İtalyan dili ve lehçeleri hakkında verilecek bilgiler ışığında Andrea Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi'nde karşılaşılan Sicilya lehçesi başta olmak üzere yine Camilleri tarafından yaratılan Vigata lehçesinin kültürel bellek öğesi olarak nasıl irdelenebileceğine değinilecektir.

4.1.2. Komiser Montalbano Serisi'nde bir kültürel bellek aktarıcısı olarak İtalyanca ve lehçe kullanımı

İtalya'nın tarihi göz önünde bulundurulduğunda bu Akdeniz ülkesinin sayısız toplumla iletişim içinde olduğu ve her bir etkileşim sonucunda farklı özellikler edindiği bilinen bir gerçektir. Bu özelliklerden biri de hiç kuşkusuz İtalya'nın dil yapısıdır. İtalya, yirmi farklı bölgeden oluşan bir devlettir. Kuzey, orta-kuzey ve güney olarak ayırdığımız çeşitli bölgelerde kullanılan farklı lehçelerin varlığından söz edilir.

Hıristiyan Orta çağ Avrupa'sının kusursuz bir dil yaratma üzerine geliştirilen düşüncelerin yer verildiği ilk metin olarak karşımıza Dante Alighieri'nin “De vulgari eloquentia” başlıklı çalışması çıkar. 1303-1305 yılları arasında gerçekleştirilmiş bu çalışmada Latince ve halk dilleri üzerine şu bilgilere yer verilir:

“De vulgari eloquentia”, bariz; ancak bizim varsayımımız açısından temel önemi olan bir saptama ile açılır: Halkdillerinin çoğulluğu söz konusudur ve doğal dil niteliğiyle halk dili, evrensel ancak yapay dilbilgisi modeli olan Latinceyle karşıtlık oluşturmaktadır. [...] Dönemine göre olağandışı bir karşılaştırmalı dilbilim bilgisi sergileyen Dante, önce dünyanın değişik bölgeleri arasındaki bölünmeyi izleyerek, sonra bugün Roman adını vereceğimiz alanda, oc dili, oil dili ve si dili arasında bir ayırım yaparak, kargaşadan doğan değişik dillerin nasıl üçlü bir yolla çoğaldıklarını gösterir. Si dili, çok sayıda ağza ayrılmıştır; bu ağzlar zaman zaman, sözgelimi Bologna'da olduğu gibi, şehrin bir bölgesinden ötekine değişmektedir. Bunun nedeni ise, insanın görenekleri, alışkanlıkları ve dili açısından, zamanda olduğu kadar uzamda da, istikrarsız ve değişen bir hayvan olmasıdır.” (Eco, 2004, s. 31).

Umberto Eco'nun Dante'nin kusursuz dili üzerine yer verdiği bilgilerin devamında günümüzde dilsel bir bakış açısından ele alındığında, İtalyan lehçeleri ve ulusal dilin aslında aynı düzeyde olduğunu, her ikisinin de aynı kökene yani Latinceye sahip olduğunu belirtmek gerekir. Her ne kadar İtalyan lehçelerinin İtalyancanın bozulmuş versiyonları olduğuna dönük bir kanı söz konusu olsa da dilbilimciler tarafından bu kanının yanlış olduğu ifade edilmektedir. Öyle ki yapılan araştırmalarda İtalyanca ve lehçelerinin farklı bir toplum dilbilimsel rolü vardır: İtalyanca, İtalya Cumhuriyeti başta olmak üzere San Marino Cumhuriyeti ve İsviçre'nin Ticino kantonu içindeki iletişim diliyken; lehçeler daha sınırlı kullanıma sahiptir ve bazı durumlarda sadece aile içi kullanım ile sınırlıdır. “İtalyan lehçelerinin kökeni nedir?” sorusuna İtalyan dili tarihçisi Gian Luigi Beccaria'nın cevabına değinmek bu aşamada faydalı olacaktır:

Roma'nın fethedilmesiyle Latince, Avrupa'nın yarısına ve bilhassa Akdeniz havzasına yayıldı ve bu toplulukların daha önce konuştuğu dillerle örtüştü. İtalya'nın çeşitli lehçeleri, bu unsurların karışımından ve sonraki barbar istilalarından şekillenmiştir. Daha yakın tarihli teorilere göre, tarihsel süreç içerisinde incelendiğinde mevcut tüm lehçelerin Romalılaştırılmış Latince'den doğduğu yönündedir. Bu teoriyi, dilbilimsel ve arkeolojik veriler doğrulayabileceği gibi, tarih öncesi İtalya'nın eski kültürleriyle örtüşen geniş diyalektik araştırmalar da desteklemektedir. (Beccaria, <https://www.atlantelinguistico.it/>, erişim: 06.09.2022).

İtalya'da lehçe kullanımının toplumun alt kültürleri tarafından aile içinde sınırlı olacak şekilde kullanıldığını belirtmiştik. Andrea Camilleri de Komiser Montalbano Serisi içerisinde sıklıkla Sicilya lehçesinden türettiği Vigàta kasabasına özgü bir lehçe kullanımıdır. Yazar, her üç eserdeki anlatının genelinde ulusal İtalyancayı kullansa da Sicilya'ya özgü olayların aktarımında bu lehçeyi kullanır. Eserlerin diyalog kullanımı bakımından zengin olduğu göz önünde bulundurulduğunda Camilleri'nin roman kahramanlarını konuştururken yararlandığı lehçe ile aslında yine karakterlerinin yaşam ve düşünme biçimlerini vurguladığı pekâlâ söylenebilir. Tıpkı kendi dilsel kültürünü ev sınırları içerisinde yaşatmaya ve bu kültürü nesilden nesile aktarmaya devam eden bir aile üyesi gibi o da eserleri aracılığıyla Sicilya'yı ve onun en güçlü kültürel özelliklerinden olan Sicilya lehçesini kayıt altına almıştır.

Serinin ilk üç romanı incelendiğinde karşılaşılan lehçe kullanımı örneklerine yer vermek bu aşamada faydalı olacaktır. "Terracotta Köpek" başlıklı romanda Vigàta kasabasının coğrafi konumunun tasvir edildiği kısımda Crasticeddru adında bir kayalıktan bahsedilir. Eserin çevirmeni tarafından aktarılan dipnotta "Deniz görmeyen tarafta sert kayalıklardan oluşan, kale gibi görünen ve bu nedenle İtalyancadaki "castello: kale" kelimesinden türemiş, yerel dildeyse "u crasticeddru" olarak anılan dağ" (TK, s. 85) bilgisi yer almaktadır. Aynı eser içerisinde karşılaşılan bir diğer lehçe ise Milano şehrine aittir. Komiser Montalbano ve Balassone karakteri arasında geçen diyalogda karşımıza çıkar:

"-Sana zahmet olmayacaksa bana duvarın arkasında ne var söyleyebilir misin lütfen? diye sordu Montalbano konuşmasına tehlikeli bir nezaket ekleyerek. -On sit voeuj. -Anlayabileceğim dilde konuşma nezaketini göstermek ister misiniz? Komiser görünüşü ve üslubuyla 18. Yüzyıldaki bir saray beyefendisine benziyordu fakat Balassone o andan itibaren biraz daha aynı tavırla devam ederse burnunu kırmak üzere bir yumruğun kendisine doğru gelebileceğinden bihaberdi. Neyse ki komiseri dinledi." (TK, ss. 106-107).

Çevirmen tarafından eklenen dipnotta "On sit voeuj" ifadesinin Milano lehçesinden bir cümle olduğu ve Türkçeye, "Sence de boş bir yer veya alan değil mi?" şeklinde çevrilebileceği belirtilmiştir.

"Yemek Hırsız" başlıklı romanda ise bir şarkı sözü ile Camilleri'nin lehçe kullanımı karşımıza çıkar: "E te lo vojo di/che so stato io..." (YH, s. 46). İki dil yapısındaki nüans farkını göstermek adına İtalyancaya çevirmemiz gerekirse "E te lo volevo dire/che sono stato io" diye

belirtebiliriz. Çevirmenin de dipnotta belirttiği gibi Türkçede “ve sana söylemek istediğim/bendim o” anlamına gelmektedir.

Verilen bu örnekler pekâlâ çoğaltılabilir ancak çalışmanın ana araştırma konusunun dışına çıkmamak adına dilbilim alanında ileride yapılabilecek ayrı bir çalışma içerisinde romanlarda yer alan lehçe kullanımının incelenmesi daha uygun olacaktır. Camilleri ve onun diyalekt dünyası üzerine yine okurları tarafından oluşturulmuş oldukça kapsamlı bir çevrimiçi diyalekt sözlüğünün (www.vigata.org) olduğunu da bu noktada belirtmek gerekir.

Seride yerel dil kullanımının bir diğer örneği ise Güney İtalya gastronomisine dair sıklıkla sunulan yemek isimleridir. Tipik bir güneyli İtalyan figürü olarak çizilen ve aynı zamanda yemeğe düşkünlüğü ile ön plana çıkan Komiser Montalbano karakteri aracılığıyla Güney İtalya başta olmak üzere İtalya ve dünya mutfaklarının da örnekleriyle karşılaşılır. Kahramanın yemeğe düşkünlüğü anlatıların baskın karakteristik özelliklerinin başında gelir. Nitekim yemek, tüm hikayelerin çapraz kahramanı konumundadır; çok güçlü bir duygusal değer olarak sunulur ve komiserin ona karşı duyduğu tutku, onun aşka duyduğu tutkunun çok ötesindedir. Onun için yemek bir arzu nesnesidir, diğer zevklerden daha önemlidir ve ne pahasına olursa olsun fethedilmelidir.

Bu sebeplerle kültürel belleğin çok farklı biçimlerde nesilden nesile aktarıldığını belirtirsek başta Güney İtalya mutfağı olmak üzere İtalyan gastronomisine ait yemek isimleri aracılığıyla aynı toplumun kültürel bellek öğeleri kayıt altına alındığı belirtilebilir. Ayrıca toplumun kolektif belleğinin de etkili bir unsuru olarak değerlendirilebilmektedir. “*Toplumsal bellek*” dediğimiz şeyin, en iyi biçimde *tarihin yeniden kurulması* (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insan etkinliklerinin bilgisi, ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkarak edinilebilir.” (Connerton, 1999, s. 25) anlayışından yola çıkarak çalışmada incelenen üç anlatıda mevcut İtalya’ya özgü yemek isimlerinin hangi amaçla sunulduğuna değinmek gerekir. Aynı zamanda Camilleri’nin polisiye evreninin ortaya çıkardığı bir gastronomi belleği olduğunun da altını çizmek gerekir.

Anlatılarda yemek isimlerinin geçtiği kısımlarda kullanılan lokanta ve restoran isimlerinin bir kısmı gerçek olsa bir kısmı da elbette kurgusal olarak yaratılmıştır. Ancak ne var ki aktarılan yemeklerin çoğu İtalyan mutfağına aittir. Bir ülkenin mutfağına ait yemeklerden yola çıkarak o toplumun yaşayışına, geleneklerine, kültürüne dair birçok bilgiye ulaşılabilmektedir. Bu durum söz konusu aktarımların kültürel belleğin bir aktarım aracı olarak ele alınmasını mümkün kılmaktadır. Komiser Montalbano Serisi, Güney İtalya mutfağının kültürel aktarımında kullanılan bir bellekler bütünüdür: otobiyografik, kültürel, tarihsel ve kolektif. Camilleri’nin Sicilya’daki çocukluk anılarından alınan yemeklerin yeniden canlandırıldığı, iyi kurulmuş bir masa kadar lezzetli bilgilerin aktarıldığı bir antoloji gibidir bu seri. Birbiriyle bağlantılı karakterlerin günlük yaşamlarından bölümler barındıran, karşılıklı iletişim kurmalarını sağlayan, onları Sicilyalı kılan yiyeceklere ilişkin sayısız aktarım vardır:

Terrakotta Köpek başlıklı romanda geçen Güney İtalya mutfağına özgü yemek örnekleri

Mostazzolo	Sicilya'nın Scicli kasabasına has ve içi irmik, badem, limon veya portakal kabuğu rendesi, tarçın ve diğer baharatların karışımıyla doldurulmuş bir kurabiye türü. Geleneksel olarak Noel ve Aziz Joseph Bayramı için mostazzolonun günümüzde bulunması zordur.	TK, s.8.
Passuluna	Buruşuk görünümlü, özel olarak Sicilya tuzuyla kürlenmiş siyah zeytin.	TK, s. 37.
Parmigiana di melanzane	Kızartılmış ince patlıcan dilimlerinin peynir ve domates sosuyla kaplanarak fırında pişirilmesiyle hazırlanan klasik Güney İtalya yemeği	TK, s. 67.
Cacciocavallo	İtalyanca at peyniri anlamına gelmekte fakat koyun sütünden yapılmaktadır, adını ise çoban ve çiftçilerin atıştırma olarak eyerlerine asmalarından almaktadır.	TK, s. 108.
Pertafémula	Özellikle Noel döneminde tüketilen, tüm İtalya'da yaygın, geleneksel bir Sicilya tatlısı.	TK, s. 152.
Pane con méusa	Çoğunlukla sokak satıcıları tarafından satılan, Palermo'ya özgü, haşlanıp domuz yağında kızartılmış, ardından doğranmış dana ciğeri ve dalakla doldurulmuş yumuşak bir ekmek.	TK, s. 187.

Tablo-1

Yukarıda verilen örnekler ışığında gastronomi ve Camilleri anlatı dili arasında kurulan bir diğer önemli bağa değinmek gerekir. Yazar, Sicilya'ya özgü aktarımlarını okura açıklama ve aktarma gayretindedir. Bu sebeple çoğu zaman "yani", "bir başka deyişle" vb. ifadeler kullanarak yaptığı betimlemeler aracılığıyla kendi kültürüne dönük kullandığı ifadeleri daha anlaşılır kılmaya çalışır: "Görünüşe göre şafak sökmekteydi, günse kesinlikle sönük olduğunu ilan ediyordu; bir başka deyişle bir az kızgın güneşin ışınlarıyla başka bir an donmuş yağmur sızlarıyla tümünde de ani yükselen rüzgarlarla tatlanmış bir gün." (TK, s. 1). Bu kullanımın bir farklı örneği de "Suyun Şekli" başlıklı romanda mevcuttur:

"Şimdi abesle iştiğal edeceğim, diye düşündü eve varır varmaz. Abesle iştiğal etmek sevdiği bir fiildi, amaçsızca odadan odaya dolaşıp boş şeylerle uğraşmak anlamına geliyordu. Ve öyle de yaptı, kitapları daha da iyi düzenledi, masayı topladı, duvardaki bir tabloyu düzeltti, gaz lambasını temizledi. Abesle iştiğal ediyordu. Pek iştahı yoktu, restorana gitmemişti, Adelina'nın ona ne hazırladığına bakmak için buzdolabını bile açmamıştı." (SS, ss. 159-160).

Bir taraftan Sicilyalı olmak, uzun süre yurt dışında yaşamış ve vatanına dönen bir Sicilyalının yemek üzerine yaptığı konuşmasından ortaya çıkan zıtlıkla da okunabilmektedir:

"- Bir şeyler yemek ister misiniz? – Çok naziksiniz, dedi adam kısa bir tereddütten sonra, sadece salata, bir parça az yağlı peynir ve bir kadeh şarap, çok zahmet etmeyin. – Şu tarafa gelin, masa hazır. – Siz de benimle yiyeceksiniz ama. Montalbano'nun midesi sıkıştı ve dahası garip bir duygu hissetti. Yalan söyledi. – Ben çoktan yedim öğle yemeğini, dedi. – O hâlde sakıncası yoksa bana

buraya getirseyiz olur? Getirseğiz. Rizzitano bulunduğu yerin yerel dilinde konuşmaya çalışan bir yabancı gibiydi.” (TK, s. 260).

Söz konusu dilsel iletişimsizlik, yemekle kusursuz bir şekilde örneklenen kültürel mesafeye yansır:

“Yemek yemeye başladılar, Livia ve François ara ara sohbet ediyordu. Montalbano ise görünmez bir sis perdesinin arkasında, tamamen dışarıdaydı. Fakat o ne kadar istese de yemeğin lezzeti tam olarak sinirlenmesine izin vermiyordu. -Bu bruciulini bir harika! dedi. Livia sıçradı, çatalı havada kaldı. – Ne dedin? - Bruciulini. Rollé işte. -Ödüm koptu. Sicilya’da öyle laflarınız var ki...” (YH, s. 107).

Ulusal ve yerel dil özelliklerinden yola çıkarak belleğin aktarımında Komiser Montalbano Serisi içerisinde dil özelliklerinden nasıl yararlandığına ve aynı zamanda İtalyan gastronomisinin bir bellek aktarma ögesi olarak yerel dille nasıl bir etkileşim kurarak yansıtıldığına değinilen bu bölümün ardından, seride yer alan metinlerarası ögeler ile içinde barındırdığı kültürel bellek araçlarından bahsetmemiz gerekir.

4.1.3. Komiser Montalbano Serisi’nde kültürel bellek araçları

Genel hatlarıyla serinin ilk üç romanına bakıldığında, Camilleri’nin anlatılarında Sicilya’yı ve Güney İtalya’yı, yine Güney İtalya edebiyatının diğer önemli yazarlarından ve filmlerinden yaptığı alıntılarla, adanın gerçek tarihinden yer verdiği olaylarla, güneyin gelenek ve göreneklerini yansıtan törenlerle ve aynı zamanda her biri adanın kültürel belleğinin taşıyıcısı olan nesnelere birlikte siyasi kurum ve kuruluşlara değinerek şekillendirdiği görülür. Tüm bu unsurlar anlatı formunda yeniden gün yüzüne taşınarak yani anımsanarak eserlerdeki yerini alır.

“Kültürel bellek geçmişin belli noktalarına yönelir. Geçmiş onda da olduğu gibi kalmaz, daha çok anının bağlandığı sembolik figürlerde yoğunlaşır.” (Assmann, 2015, s. 60). Komiser Montalbano karakteri üzerinden güneyin yani Sicilya’nın ortak kimliğinin, ortak kültürünün aktarılışına geçmeden önce Jan Assmann’ın “kişiyeye özgü ve ortak kimlik” kavramlarına değinmek faydalı olacaktır:

“*Bireysel kimlik*, bir yaşamın doğumdan ölüme, varlığının maddi temelleri ve temel ihtiyaçlarına kadar tek kişiyeye özgü ve rastlantısal ‘verilerle’ ilişkisine dayanır. *Kişisel kimlik* ise aksine bireyin cezai ehliyeteye sahip olması ve sosyal kabul görmesine dayanır. [...] İki süreç, bireyleşme ve sosyalizasyon süreçleri, kültürel olarak belirlenmiş kulvarlardan giderler. Kimliğin bu iki yönü de, belli bir kültür ve dönemin dili, kavramlar dünyası, değerleri ve normları tarafından özel olarak belirlenen ve onlardan etkilenen bilinç sorunudur. Bu durumda toplum bireyin karşısında ayrı bir varlık olarak değil, onun kimliğinin kurucu unsuru olarak ortaya çıkar. Kimlik, ben kimliği de buna dahil, hep bir toplumsal yapıdır ve bu haliyle hep kültürel kimliktir. [...] *Ortak kimlik* ve *biz kimliği* dediğimiz zaman bir grubun yarattığı ve üyelerinin özdeşleştiği imgeyi anlarız.” (2015, s. 141).

Komiser Montalbano'nun bireysel ve kişisel kimlikleri de Güney İtalya'nın dahası Sicilya'nın ortak kimliğinden yani "biz" kimliğinden şekillenmiştir. Ele alınan polisiye anlatılarda güney coğrafyasına ve onun kültürel özelliklerine dönük yapılan yinelemeler yine güneye ait farklı romanlardan farklı zamanlarda yapılan göndermeler eşliğinde vurgulanır:

"-Farkındayım. Jacomuzzi bana her şeyi anlattı. Ama neden bu önemsiz detayı kutsal rahibe bildireyim ki? Sizin Hıristiyan merhametiniz konusunda onu hayal kırıklığına uğratmak için mi? Bir hayır işi, sevgili evladım, kişinin kendi hayırseverlik kurumundaki konumu ne kadar yükseğe o kadar fazla değer kazanır, anlatabildim mi? Düşünün ki Piskopos, Pirandello'dan bir alıntı bile yaptı. -Ama hayır... -Evet. Bu çok büyük bir merhamet, paha biçilemez. *Altı Kişi Yazarını Arıyor* adlı kitaptan bahsetti, şu: Rahibin, bir kimsenin sürmüş olduğu dürüst bir yaşamın ardından, bir anlık bir hatası sebebiyle sonsuza kadar o çok da hoş olmayan hatasıyla anılamayacağını söylediği tartışma." (SS, s. 38).

Camilleri, kahramanın bireysel ve kişisel kimliklerini Sicilya toplumunun ortak kimliği aracılığıyla var eder ve bunu yaparken söz konusu toplumun bütün kültürel öğelerinden yararlanır:

"Adalina'nın basit ama lezzetli mutfak becerilerine tamamen güvenmeyi alışkanlık haline getirmişti. Kadın bugün de onu hayal kırıklığına uğratmamıştı. Fırını ve buzdolabını her açtığında, 2 Kasım** sabahı erkenden, ölülerin geceyin hediyelerini bıraktıkları hasır sepete bakarken hissettiği aynı türden bir korku içini kaplıyordu. Tıpkı ölenlerin anısının artık kolayca unutulması gibi, Noel ağacının altına koyulan hediyelerin bayağılığıyla birlikte bu bayram da unutulup gitmişti." (TK, s. 38).

Ulusal ve yerel dil özelliklerinden yola çıkarak belleğin aktarımında Komiser Montalbano Serisi içerisinde dil özelliklerinden nasıl yararlandığına ve aynı zamanda İtalyan gastronomisinin bir bellek aktarma ögesi olarak yerel dille nasıl bir etkileşim kurarak yansıtıldığına değinilen bu bölümün ardından, seride yer alan metinlerarası öğeler ile içinde barındırdığı kültürel bellek araçlarından bahsetmemiz gerekir.

Her üç anlatı içerisinde çoğu zaman güneyin belleğine dönük aktarılan öğeler aracılığıyla okurun belleğinde geçmiş zaman canlandırılır. Zaman içerisinde kaybolmuş ve/veya yitirilmiş bellek araçları gün yüzüne çıkarılır. Öyle ki eser Güney İtalya'nın kültürü ve tarihi hakkında çokça bilginin yer aldığı bir referans kaynağa dönüşür. Anlatıların barındırdığı aktarım öğeleri aracılığıyla kültürel bellek belgelenmiş olur. Kültürel bellek teorisi çerçevesinde Assmann'ın araştırmasında da belirttiği gibi "gelenek oluşumu, geçmişle ilişkisi, yazı kültürü ve kimlik kavramlarına" (2015, s. 310) dair izlerle karşılaşılır. Seri içerisinde Güney İtalya'ya ilişkin dönemsel bilgiler, figür anlatımları, edebiyat eserleri ve onların yaratıcılarına yer verilerek Komiser Montalbano'nun bireysel belleği aracılığıyla güneyin belleğinin kesitleri sunulur:

** "Il giorno dei morti: İnsanların, yakınlarının mezarlarını ziyaret edip çiçekler götürdüğü ve böylelikle aralarından ayrılan bu kişileri andıkları dini gün, 2 Kasım. (ç.n., Camilleri, 2021, s. 38).

“Altı ay öncesinde, komiser biraz kendini şımartmak adına haftada iki ya da üç defa doğu iskelesinden deniz fenerine kadar yürüyüşe çıkıyordu. Ancak ilk olarak giyim mağazaları ve aynalarla parıldayan kafelerin arasında göze batan Anselmo Greco’nun dükkanına uğruyordu. Greco, pişmiş toprak kuklalar veya 19. Yüzyılın ölçüm aletlerinde kullanılan paslı ağırlıklar gibi diğer eskimiş şeylerin yanı sıra pişmiş nohut ve tuzlu kabak çekirdeği satıyordu. Kendine onlardan bir çanta doldurup yola çıkıyordu.” (SS, s. 80).

Geçmişin muhafaza edildiği bir mekân aktarımı olarak sunulan Greco’nun dükkanında Sicilya’ya özgü kültürel öğelerin sergilenmesine ve aynı zamanda yine Sicilya adasının yemek kültürüne yer verilmektedir.

Birbirine oldukça yakın olan tarih ve bellek arasındaki ayrımı belirtmek oldukça güçtür. “İnsanlar tarihsel olayların çoğunu, yaşayarak değil başkalarından öğrenirler. Ancak, tarihsel anıların aktarımı, bir kişiden diğerine veya anne babadan çocuğa, daha kişisel düzeyde de gerçekleşir.” (Blatz vd. 2015, s. 286). Pierre Nora’ya göre ise “hafıza, her zaman güncel bir olay, sürekli şimdiki zamanda yaşayan bir bağdır; tarih, geçmişin bir tasavvurudur. Hafıza sadece onu güçlendiren ayrıntılarla uyuşur, çünkü duygulara dayalı ve sihirlidir.” (2006, s. 19). Tarihin kültürel olarak ortaya çıkardığı mirası toplum ve o toplumun belleği geçmişin inşasında farklı ifade biçimleriyle kullanır:

“1942’nin sonlarına doğru, diye devam etti Burruano, ‘durum daha da kötüleşti. Ekmekten ilaçlara, suya ve giysilere kadar hiçbir şey kalmamıştı. Bu yüzden Noel için önünde dua edebileceğimiz bir doğum sahnesi, presepio yapmayı düşündüm. Yapılabilecek başka bir şey kalmamıştı. Ama özel bir presepio istiyordum. Böylelikle en azından birkaç günlüğüne de olsa Vigátalıların zihnini endişeden ve bombaların korkusundan uzaklaştırmayı başarabileceğimi düşündüm. Her hanede Rusya’nın soğuşunda ya da Afrika’nın cehenneminde savaşan en az bir erkek vardı. [...] Geceleri uçaksavar makineli tüfekleri, bomba patlamaları, alçaktan uçan uçak gürültüsü, gemilerin top ateşi arasında uyuyamazdık bile. Herkes ya bana ya kilise rahibine ikide bir soru sormaya geliyordu, kafamı nerelere vuracağımı şaşırıyordum. Gençtim ama değildim, en az şu anki kadar yaşlı hissediyordum.” (TK, s. 136-137).

Anlatılarda dikkat çeken bir diğer unsur da kültürel bellek öğelerinin sembolik figürler aracılığıyla aktarılmış olmasıdır. Tarih boyunca arka planda bırakılan Güney İtalya’nın tarihine ve o sürecin kültürel belleğinin oluşumunda etkili olan başta edebiyat eserleri olmak üzere bozuk paralar, ölçüm araçları, posta pulları, şamdanlar vb. öğelere yer verilmiştir:

“Montalbano’nun satın aldığı her kitaba hemen imza atmak gibi bir takıntısı vardı. Masasının üzerinde duran kalemlerden birini almak üzereydi ki gözü Jacomuzzi’nin bıraktığı bozuk paralara takıldı. 1934 tarihli bakır olan ilk paranın bir yüzünde ‘Vittorio Emanuele III İtalya Kralı’, diğer tarafında ‘5 K’ (5 kuruş) yazısıyla beraber bir buğday başağı vardı. 1936 büyüktü; bir tarafında ilkiyle aynı yazı ve kralın olağan yüzü vardı, öteki tarafındaysa bir çiçek üzerinde yine

K harfi ve 10 sayısı yazılıydı (10 kuruş); üçüncüsü ise hafif alaşımdan yapılmış bir metaldti, bir tarafında yine kralın kaçınılmaz yüzü ve 'Vittorio Emanuele III İtalya Kralı' yazısı, öteki tarafında 'Hakimiyet Simgesi' görülen, kanatlarını açmış bir kartal vardı. Bu ikinci tarafta dört parça yazı vardı: 1 lira anlamına gelen '1 L', 'İtalya' yazısı, basım yılı olan 1942 ve faşist dönemin yirminci yılı anlamına gelen 'XX'. Montalbano, kırtasiyenin önünde düşen kitabı almak için eğilirken gördüklerini bu son paraya bakarken hatırladı. Bitişikteki dükkânın vitrininde tarihi sikkelerin sergilendiğini görmüştü. [...] Dükkânın adı 'Bir Şeyler' idi; orada bulunan şeyler çöl gülleri, posta pulları, şamdanlar, yüzükler, broşlar, madeni paralar, yarı değerli taşlardı." (TK, s. 145).

"Otobiyografik bellekte otobiyografik anıların birey ile içinde büyüdüğü kültür arasındaki yakın temas sonucunda geliştiği konusunda, araştırmacılar arasında genel bir fikir birliği vardır." (Berntsen, Bohn, Zihinde ve Kültürde Bellek, 2015, s. 93). Bununla birlikte, insanı çevreleyen kültür ile şekillenen kişinin yaşam öyküsü belleğin bireysel ve kültürel öğeleriyle okunabilir: "Amerikalılar 9-10 Temmuz 1943 gecesi buraya ayak bastılar. Aynı yılın ekim ayında bu sikkeler tedavülden kalktı. Yerlerine, işgal altındaki bölgelerin müttefik askeri yönetimi Amgot'un bastığı kâğıt paralar olan amlire kondu. Ve bu banknotlar bir, beş ve on liralık parçalar olduğundan kuruşlar kullanımdan kalktı." (TK, s. 147).

Bağlam içerisinde farklı bir bakış açısıyla yaklaşılacak olursa Camilleri'nin polisiye roman serisinde aktardığı bellek öğeleri aracılığıyla aynı zamanda tanıklık edebiyatına yakınlaştığı da vurgulanabilir. Giorgio Agamben'in "Tanık ve Arşiv" başlıklı çalışmasında değindiği üzere "söylenmemiş olan ve söylenmiş olan arasındaki ilişkiler sistemini ifade eden arşivin tersine biz, dilin için ve dışı arasındaki, her dilde söylenebilir-olan ve söylenemez-olan arasındaki- yani, konuşmanın potansiyelliği ve varoluşu arasındaki, konuşmanın olanaklılığı ve olanaksızlığı arasındaki ilişkiler sistemine tanıklık adını veriyoruz. (1999, s. 151). Nitekim "Tanıklık edebiyatı, en geniş anlamıyla görgü tanıkları ve ikinci ve üçüncü dereceden ya da kuşaktan tanıklar tarafından yapılan edebiyatı kapsar. Tanık olunan olaylar, gündelik olaylar değil, daha çok kitleleri etkileyerek tarihsel ve toplumsal dönüşümlere yol açan olaylardır; iktidar kavgaları, savaşlar, kanlı çatışmalar, suikastlar, cinayetler, kazalar ve toplumsal hafızaya kazınan benzer olaylar bu edebiyat türüne konu oluşturur." (Günay Erkol, 2014, s. 43).

SONUÇ

Güney İtalya edebiyatının çağdaş dönem yazarlarından olan Andrea Camilleri'nin Komiser Montalbano Serisi, İtalyan edebiyatının polisiye türde ortaya çıkardığı en önemli eserler arasında bulunmaktadır. Polisiye roman türünde ortaya koyulan anlatılar üzerinden bir bellek okuması yapılması planlanan çalışmada Sicilya'nın tarih boyunca geçirdiği olayların yansımaları gerek kültürel gerek dilsel bağlam çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın detaylarına geçmeden önce dünyada ve Avrupa'da polisiye anlatı türüne dair bilgiler aktarılmış, söz konusu türün İtalya'daki gelişimine değinilmiştir. İtalya'daki kuzey-güney ayırımından yola çıkarak tarihsel, sosyal ve ekonomik alanda yaşanan olayların bir bölgenin kimliğini oluşturmadaki rolü üzerinde durularak,

dışlanan bir toplumun ortak belleğinin anlatılara nasıl yansıdığı çözümlenmeye çalışılmıştır. Kısaca Güney İtalya'nın belleği, tanıklıklar ve belleği aktarım biçimleri hakkında görüşlere yer verilerek belleğin alt konu başlıklarını oluşturan tarihsel, kültürel ve kolektif bellek alanlarından örnekler sunulmuştur. Bu örnekler aracılığıyla aynı zamanda yazarın güneye ait bir kurgusal lehçe yaratmasının sebeplerine değinilerek dil özelliklerine ilişkin anlatılardan örnekler verilmiştir. Belleğin muhafaza alanı olarak mekân seçiminin bir taraftan İtalyan polisiye romanlarının yegâne mekânı olan Sicilya adası olarak belirlenirken diğer taraftan suç unsuru barındıran olayların geliştiği mekân olarak neden kurgusal bir kasaba yaratılmış olduğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Genel anlamda üç eser içerisinde barındırdıkları mevcut bellek öğeleri aracılığıyla üç farklı polisiye anlatı sunmaktadır. Çalışmanın yol gösterici unsuru olan bellek ve belleğin alt türlerini içine alan kültürel ve kolektif belleğe ilişkin genel hatlar belirlenerek Jan Assmann başta olmak üzere diğer bellek araştırmacılarının çalışmaları aracılığıyla söz konusu bellek öğeleri üzerinde durulmuştur. Bu noktada belleğin bir aktarım ve muhafaza alanı olarak edebiyatı ve onun bellekle olan simbiyotik ilişkinin anlatılar içerisindeki biçimlerine ve görüntülerine yer verilmiştir.

Sonuç olarak bir bölgede şekillenen, tarihte yer bulan ve ses getiren olaylardan esinlenerek Sicilya'nın belli bir dönemine ait detaylı bir harita çıkarmış olması ve yine Sicilya kültürünün dönemler arası aktarılmasını sağladığından kültürel, tarihsel ve kolektif belleğin taşıyıcısı görevi gören romanlardır. Gerek karakterlerin kullandığı yöreye özgü dili, gerek bölgeye özgü yaşam biçiminin karakteristik özelliklerini barındırdığından Sicilya'nın ortak belleğinin edebiyata yansımış biçimleridir Komiser Montalbano serisi.

KAYNAKÇA

- Agamben, Giogio. (1999). *Tanık ve Arşiv*. Ali İhsan Başgül (Çev.). İstanbul: Dipnot Yayınları.
- Assmann, Jan. (2015). *Kültürel Bellek*. Ayşe Tekin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Blatz, Craig W., Micheal Ross. (2015). "Tarihi Anılar". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bozkurt, Ahmet. (2015). *Unutma Zamanı Yazı Bellek ve Eleştiri*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Camilleri, Andrea. (2021). *Suyun Şekli*. Semih Topçu (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2021). *Terrakotta Köpek*. Semih Topçu (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2022). *Yemek Hırsız*. Ayşe Gezer Kolb (Çev.). İstanbul: Mylos Kitap.
- Camilleri, Andrea. (2018). *Ünvanlı Maktul*. Neyyire Gül Işık (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Connerton, Paul. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar? Alâeddin Şenel (Çev.)*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Duran, Zeliha. (2022). "Manuel Vázquez Montalbán: Pepe Carvalho Serisi ve Diğer Romanları". *İspanya Çağdaş Dört Yazar Üzerine İnceleme: Anjel Lertxundi – Rosa Montero – Eduardo Mendoza – Manuel Vázquez Montalbán*. Zeynep Şekercan Duman (Editör). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Eco, Umberto. (2004). *Avrupa Kültüründe Kusursuz Dil Arayışı*. Kemal Atakay (Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

- Günay Erkol, Çimen. (2014). "Taş Üstüne Taş Koymak: 12 Mart Romanlarında Görgü Tanığı Belleğinin Yazınsallaştırılması". *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları*. Leyla Neyzi (Haz.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kracauer, Siegfried. (2019). *Polisiye Roman*. Dilman Muradoğlu (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lefebvre, Henri. (2014). *Mekânın Üretimi*. Işık Ergüden (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Nora, Pierre. (2006). *Hafıza Mekânları*. Mehmet Emin Özcan (Çev.). Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Sayın, Şârâ. (2006). "Edebiyat ve Anımsama". *Bellek Mekân İmge*. Mahmut Karakuş, Meral Oralış (Haz.). İstanbul: Multilingual.
- Schacter, Daniel. L., Angela H. Gutchess, Elizabeth A. Kensinger. (2015). "Belleğin Özgüllüğü: Bireysel ve Kolektif Hatırlamanın Etkileri". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Winter, Jay. (2015). "Tarihçiler ve Bellek Mekânları". *Zihinde ve Kültürde Bellek*. Pascal Boyer, James V. Wertsch (Haz.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

İnternet kaynakları

- "Perché i romanzi gialli si chiamano così?", www.illibraio.it, erişim: 03.10.2022
- "Sicilia di Camilleri", www.vigata.org, erişim: 24.08.2022
- Andrea Camilleri, www.lavalledeitempli.it, erişim: 09.08.2022
- Gian Luigi Beccaria, <https://www.atlantelinguistico.it/>, erişim: 06.09.2022

BATI

EDEBİYATINDA AKIMLAR

editör
OKTAY YİVLİ

HATİCE FIRAT
YASEMİN MUMCU
OKTAY YİVLİ
OĞUZHAN KARABURGU
BERNA AKYÜZ SİZGEN
NİLÜFER İLHAN

ÜMMÜHAN TOPÇU
SEFA YÜCE
HANİFİ ASLAN
METİN AKYÜZ
MEHMET SÜMER
YAKUP ÖZTÜRK

Prof. Dr. Önder Göçgün

TİYATRO DENEN HAYAT SAHNESİ

PROF. DR. ÖNDER GÖÇGÜN

Türk Tasavvuf Şiiri

AÇIKLAMALI VE YORUMLU ÖRNEKLERLE

MODERN TÜRK EDEBİYATI

editör
OKTAY YİVLİ

MUHARREM DAYANÇ
OKTAY YİVLİ
MACİT BALIK
MAHMUT BABACAN
SEVİM ŞERMET

YASEMİN MUMCU
BEDİA KOÇAKOĞLU
NİLÜFER İLHAN
MAKSUT YİĞİTBAŞ
SELAMİ ALAN

